

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ

**КНИГА.
БІБЛІОТЕКА.
ЧИТАЦЬКА
КОМПЕТЕНТНІСТЬ**
дітей

Результати соціологічного дослідження.
Соціологічний бюлетень. Випуск 30

Київ – 2017

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ

КНИГА. БІБЛІОТЕКА. ЧИТАЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ *дитини*

Результати соціологічного дослідження.
Соціологічний бюлетень. Випуск 30

ББК 78.349.5

К 53

УДК 023

Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко.

Науковий редактор Т.М. Турбаніст.

Укладач О.Б. Петренко.

Літературний редактор В.В. Зеленська.

Книга. Бібліотека. Читацька компетентність дітей : соціологічний бюлетень. Вип. 30 / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. О.Б. Петренко. — Київ, 2017. — 28 с.

У даному випуску бюлетеня представлено інформацію соціологічного дослідження з вивчення стану і рівня популярності читання та читацької компетентності у дитячого населення України – користувачів спеціалізованих бібліотек для дітей.

© Національна бібліотека України для дітей

В

Україні активно здійснюється реформування держави та перереформатизація українського суспільства. У нинішніх законодавчих, нормативних, організаційних документах вирішуються питання щодо конструктивних змін у системі як державотворення, так і гуманітарного розвитку суспільства. Напрями державної політики спрямовані на європейські гуманістичні цінності та виміри і вимагають формування нової інноваційної людини, яка здатна навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі. Фокус уваги в освіті змістився з ретрансляції знань на формування компетентностей. Згідно Закону України «Про освіту» від 05. 09. 2017 № 2145-VIII¹ визначено основні ключові компетентності, серед яких спілкування державною (та рідною, якщо вона відмінна) мовами, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, культурна компетентність; обізнаність та самовираження у сфері культури та інші. Спільними для всіх визначених компетенцій є вміння читати і розуміти прочитане; висловлювати думку усно і письмово; вміти мислити критично; творити; проявляти ініціативу та ін.

Тож формування компетентностей дітей стає одним із завдань спеціалізованих бібліотек для дітей, що є важливими позашкільними установами, здатними ефективно і успішно забезпечувати як інформаційно-бібліотечне обслуговування, так і розширення соціокультурного простору освіти. Адже для сучасних дітей вчитель уже не є єдиним джерелом знань. Інформацію можна знайти в книжках, в Інтернеті. Відповідно компетентнісний підхід потребує змін форм діяльності і спеціалізованих бібліотек для дітей.

¹ Україна. Закони. Про освіту : закон України, 5 верес. 2017 р.// Урядовий кур'єр. — 2017. — 4 жовт. — Орієнтир. — 2017. — № 36. — С. 9-19.

Проте в цих реформах змін у державі гостро постає проблема падіння престижності читання в суспільстві, зниження попиту на друковану книгу, зменшення у суспільстві інтересу до читання та бібліотек. І хоч діти залишаються найбільш читаючою аудиторією, проте дослідження, що проводяться, свідчать про формування дещо нового типу користувача з новою моделлю читання. Спостерігається трансформація читацьких уподобань дітей, змінюються практично всі характеристики їхнього читання: його статус, тривалість, характер, способи роботи з друкованим текстом, репертуар, мотиви і стимули.²

Констатуючи наявність проблеми сучасного стану та перспектив розвитку дитячого читання в соціокультурному просторі України, від вирішення якої залежить не тільки успішність реалізації освітньої реформи, а й майбутнє нашої країни, адже саме нинішнє покоління буде проектувати і формувати прийдешнє України, Національна бібліотека України для дітей у 2017 році провела соціологічне дослідження «Книга. Бібліотека. Читацька компетентність дітей», методика проведення якого розроблена на основі Програми та методики дослідження «Книга. Бібліотека. Читання»³ Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого.

Актуальність теми дослідження зумовлена такими протиріччями, як: потреба залучення дітей до змістовного читання, необхідність збереження і розвитку дитячого читання як найважливішого комунікаційного засобу підтримки інтелектуального й культурного рівня підлітка, формування його життєво необхідних компетентностей та відсутністю на державному рівні дієвих заходів щодо покращання існуючої системи популяризації книги, читання, зокрема й державної програми заохочення до читання, та скорочення мережі спеціалізованих бібліотек для дітей.

Об'єктом дослідження стали користувачі дитячих бібліотек, учні 5–9 класів – користувачі міських, районних, сільських дитячих бібліотек України, експерти дитячого читання, бібліотекарі та батьки. Предмет дослідження — ставлення до читання, книги та бібліотеки; місце читання у структурі дозвіллевих та інформаційно-культурних практик; читацькі уподобання та інформаційні запити дитячого населення України.

² Бібліотека, книга, комп'ютер, читання: орієнтації підлітків : соціол. бюл. Вип. 23 / держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей» ; авт.-уклад. О. В. Безручко. — К., 2012. — 16 с.

³ Книга. Читання. Бібліотека. Програма та методика дослідження [Електронний ресурс] : Режим доступу http://195.78.68.75/mcu/document/244956793/Biblio_programa-27082015.doc (дата звернення: 11.08.2016). – Назва з екрана.

Його мета – дослідити стан і рівень популярності читання та читацької компетентності у дитячого населення України – користувачів спеціалізованих бібліотек для дітей.

Завданням дослідження було виявити ставлення до читання у дітей, його місця в системі культурних цінностей; встановити ступінь читацької компетентності та активності серед дітей різних вікових категорій; визначити мотиви звернення дітей до книги та читання; виявити фактори, що впливають на формування звички читати; з'ясувати причини спаду читацької активності дітей та чинники, які б сприяли підтримці престижу цієї культурної практики; встановити, які фактори визначають активність читання дітей за їхнім місцем проживання; проаналізувати вплив телебачення, Інтернету та інших засобів масової комунікації на читацьку поведінку особистості дитини; узагальнення практики роботи бібліотек України для дітей із заохочення до читання; пошук ефективних шляхів залучення до читання.

Базами дослідження виступили обласні, міські, районні, сільські бібліотеки для дітей Кіровоградської, Київської, Одеської, Полтавської, Сумської, Хмельницької областей та Центральна бібліотека ім. Т.Г. Шевченка для дітей м. Києва. До дослідження також долучено узагальнені матеріали Львівської обласної бібліотеки для дітей.

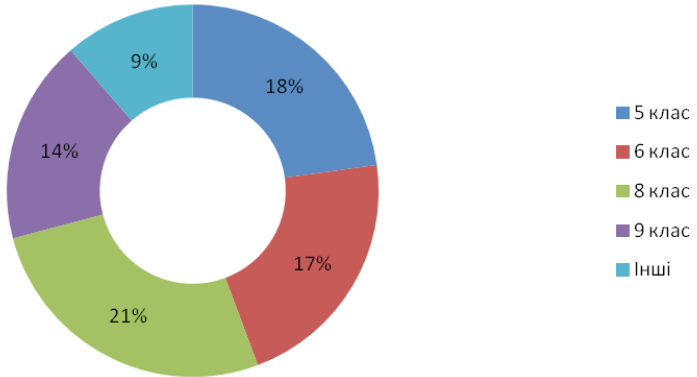
Вирішення поставлених завдань здійснювалося на основі застосування методу анкетування користувачів-дітей, їхніх батьків і бібліотечних фахівців («Анкета школяра» — додаток № 1, «Анкета батьків» — додаток № 2, «Анкета бібліотекаря» — додаток № 3).⁴

Аналіз відповідей респондентів здійснювався на основі 1622 анкет, із яких 888 анкет респондентів-дітей, 467 – батьків, 237 – бібліотекарів.

Серед опитаних дітей переважну більшість традиційно склали дівчатка – 66%, хлопчики – 33%, решта респондентів (1%) не вказали свою стать. Представлені вікові категорії дітей такі: до 12 років у кількості 341 особи, 13-14 років – 389 осіб, понад 14 років – 152 особи, не вказали свій вік 6 осіб. Найбільшу кількість – 44% склали діти середнього шкільного віку. Опитані є учнями 5-9 класів: 5 кл. – 18%; 6 кл. – 17%; 7 кл. – 20%; 8 кл. – 21%; 9 кл. – 14%; інші – 9%.

⁴ Книга. Бібліотека. Читацька компетентність дітей : програма та методика дослідження / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. О.Б. Петренко. — Київ, 2016. — 18 с.

Респонденти-учні

На жаль, картина щодо вікових категорій та сімейного статусу батьків виявилася дещо розпливчатою, оскільки в цей блок запитань були вписані дані як мами, так і тата. В результаті відповідей значно більше, ніж загальна кількість зібраних анкет. Це не доопрацювання бібліотекарів на місцях. Вони мали роз'яснити респондентам умови заповнення анкети. І все ж, на нашу думку, це тільки підкреслює зацікавленість батьків у процесі читання дитини.

Отже, щодо сімейного статусу респонденти-батьки розподілилися так: мама – 68%, тато – 18%, інші члени родини – 1%. Не надали відповіді 13% батьків. Вік батьків різний, але частіше всього 36-45 років – 52%, 25-35 років – 38%, батьки віком 18-24 роки та від 46 і більше зібрали по 0,5% і склали 1%. Не надали відомостей про свій вік 2% респондентів.

Із респондентів-батьків, що разом із дітьми відвідують бібліотеку, вищу освіту мають – 58%, середню спеціальну – 22%, середню – 14%, не надали відповідей 6% респондентів. Батьки з вищою освітою більш переймаються читанням своєї дитини і разом відвідують бібліотеку.

В анкетах експертів-бібліотекарів вказано, що вищу бібліотечну освіту мають – 30%, вищу освіту – 26%, середню спеціальну освіту – 36,2%, середню – 3%, не відповіли на запитання – 5%.

За місцем роботи респонденти-бібліотекарі працюють у міських бібліотеках – 43%, центральних районних – 26%, сільських – 21%, обласних – 8%, не вказали – 2%.

На жаль, дані щодо стажу роботи експертів-бібліотекарів у бібліотеці, проаналізувати не вдалося. Оскільки інформація з базових бібліотек Кіровоградської області на дане запитання не надійшла (відсутність запитання в анкетах).

Крім цього прикрого випадку, в усіх базових бібліотеках було дотримано вимог проведення опитування респондентів, що дозволило виконати поставлені під час дослідження завдання.

Результати анкетувань дітей та експертів (батьків, бібліотекарів) свідчать, що читання для дітей є важливою сферою їхньої життєдіяльності. Адже 29% респондентів-дітей стверджують, що книжки вони читають кожного дня, декілька разів на тиждень – 42%, раз на тиждень – 10%, за необхідністю і бажанням (читаю коли задає вчитель, коли є час, під настрій, під час підготовки до атестації і т.п.) – 8%, тобто знаходили виправдання для свого не систематичного читання, а 11% чітко відзначили – інколи читають.

Щодня бачать свою дитину за читанням 41% опитаних батьків, декілька разів на тиждень – 40%, інколи – 10%, раз на тиждень – 9%, а ще батьки зазначили, що діти інтенсивно читають під час підготовки до атестації (4%) (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Розподіл опитаних щодо інтенсивності читання книжок

Як часто дитина читає книжки	Діти	Батьки
Щодня	29%	41%
Декілька разів на тиждень	42%	40%
Раз на тиждень	10%	9%
Читає під час підготовки до атестації	8%	4%
Інколи	11%	10%

Отже, діти читають. Хай не систематично, а інколи із лінню та під тиском, але читають. Ті ж, що не уявляють свого життя без книги навіть у відповідях дописували: «книга це все», «читаю щохвилини», «щовечора», «коли хочеться потрапити в казку» і т. д.

Як же експерти-бібліотекарі оцінюють нинішню ситуацію з читанням книжок дітьми? На запитання «Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що зараз діти стали менше читати?» стверджувальну відповідь надали 45%, заперечну – 36% респондентів. Відповідь «Так, але це стосується лише читання в бібліотеці, а не самого процесу» обрали 18% респондентів. Не визначились і не відповіли на це запитання – 1%.

Щоб підсилити експерте бачення, фахівцями сучасних тенденцій читацької компетентності дітей бібліотекарям було запропоновано відповісти на запитання: «Як змінилося останнім часом відвідування бібліотек користувачами-дітьми?». Тож відповіді розподілилися на це запитання так:

- відвідують так, як і раніше – 48%;
- стали відвідувати рідше – 26%;
- стали відвідувати частіше – 23%;
- не відповіли – 3%.

Таблиця 2

Оцінка важливості читання в житті дитини		
Як Ви оцінюєте читання у вашому житті (житті Вашої дитини)?	Діти	Батьки
Один із важливих засобів самовдосконалення та розвитку	41%	63%
Непоганий спосіб проведення вільного часу	42%	32%
Не завжди виправдана трата часу – теж саме можна дізнатися по радіо і телебаченню, знайти в Інтернеті	3%	2%
Джерело нових знань	54%	64%
Засіб для придбання додаткового життєвого досвіду та вирішення особистих проблем	12%	19%
Можливість відійти від повсякденних проблем і знайти душевний спокій	20%	18%
Не читаю і не вважаю за потрібне	0,8%	–
Інше	0,2%	0,2%

(Кількість відповідей у сумі може давати більшу цифру, ніж кількість анкет, оскільки респонденти мали можливість вибрати не один варіант відповіді, однак відсоток вираховано до кількості анкет).

Отже, майже всі юні респонденти свідомі того, що читання книг сьогодні — це їхнє майбутнє завтра. Для половини опитаних (54%) це джерело отримання нових знань, один із важливих засобів самовдосконалення і розвитку для 41%, засіб для придбання додаткового життєвого досвіду та вирішення особистих проблем вибрали 12%. Окрім обов'язкового читання школярі розглядають цей процес і як непоганий спосіб для проведення вільного часу (42%) та як можливість відійти від повсякденних проблем і знайти душевний спокій – 20%. І тільки 3% вважають, що читання не завжди виправдана трата часу – теж саме можна дізнатися по радіо і телебаченню, знайти в Інтернеті. Вважають за непотрібне читати 0,8% респондентів-дітей.

Важливість читання в подальшому житті своєї дитини чудово розуміють батьки. Перш за все книга – джерело нових знань, так вважають 64% опитаних батьків; одним із важливих засобів самовдосконалення і розвитку – 63%; непоганим способом для проведення вільного часу – 32%; засобом для придбання додаткового життєвого досвіду та вирішення особистих проблем – 19%; можливістю відійти від повсякденних проблем і знайти душевний спокій – 18%.

Багато коментарів залишили респонденти у анкетах. Вони вважають читання своєї дитини не тільки «засобом знайти додаткову інформацію, що стосується хобі», а й розглядають книгу «цікавим світом, що заворожує»; «читання – це розвиток творчого мислення та здатності знаходити нестандартні методи вирішення проблем»; «ті, хто читають книги, керують тими, хто дивиться телевізор». Лише 2% опитаних батьків вважають читання не завжди виправданою тратою часу – «те ж саме можна дізнатись по радіо і телебаченню, знайти в Інтернеті». Жодної відповіді «Не читає та не вважає за потрібне» не було обрано.

Те, що читання займає більшу частину дозвіллевого часу дітей-користувачів бібліотек підтверджує аналіз структури вільного часу.

Таблиця № 3

Розподіл опитаних за способами проведення вільного часу

Якщо у дитини з'являється вільний час, вона витрачає його на:	Кількість відповідей (відсоток до загальної кількості опитаних)	
	Школярі	Батьки
Заняття спортом	31%	31%
Відвідування театру	3%	4%
Відвідування кінотеатру	6%	5%
Читання газет та журналів	14%	17%
Читання книг	73%	70%
Комп'ютерне спілкування, ігри	45%	52%
Перегляд телевізійних передач	15%	24%
Хобі	26%	24%
Спілкування з друзями	43%	42%
Прослуховування музики	25%	21%
Відвідування гуртків	19%	29%
Інше	2%	0,5%
Не відповіли	–	–
Всього опитаних	100%	100%

(Кількість відповідей у сумі може давати більшу цифру, ніж кількість анкет, оскільки респонденти мали можливість вибрати не один варіант відповіді, однак відсоток враховано до кількості анкет).

Співставлення дозвіллевих практик юних користувачів бібліотек, показує, що вони є досить активними в житті. Це пояснюється як фізіологічним розвитком дітей, так і бажанням встигнути скрізь, і головне — знайти час для цього. Звичайно не без коригування зі сторони батьків. Тож, найбільш поширеним способом проведення вільного часу є читання книг (73%) (див. табл. 3). На другому місці в дозвіллевих практиках посідає спілкування з однолітками: комп'ютерне спілкування, ігри (45%) і просто спілкування з друзями (43%). Такий спосіб проведення вільного часу притаманний більше підліткам, читання є пріоритетним для дітей молодшого та середнього шкільного віку. Тішить те, що значна кількість дітей зайнята саме змістовним дозвіллям: читанням книг (73%), спортом (31%), хобі (малюванням, бісероплетінням та ін.) – 26%, відвідуванням гуртків (19%), читанням газет

та журналів (14%), прослуховування музики (25%), у великих містах діти відвідують кінотеатри (6%), театри (3%). Дозвіллеві практики — «перегляд телевізійних передач» — дітей, що відвідують бібліотеки, становлять 15% і значно поступаються можливостями, що надають сучасні гаджети.

Відповідаючи на це ж запитання, але в іншій варіації, — «Якщо у Вашої дитини з'являється вільний час, вона витрачає його на...», батьки в більшості своїй вибирали такі варіанти відповідей: якщо у дитини з'являється вільний час, вона найчастіше витрачає його на читання книжок (70%); комп'ютерне спілкування з друзями та ігри (52%); живе спілкування з друзями (42%); заняття спортом (31%); відвідування гуртків (29%); хобі (24%); перегляд телевізійних передач (24%); прослуховування музики (21%); читання газет та журналів (5%), а на відвідування кінотеатру та театру відповідно 5% і 4% батьків. Це ще раз підтверджує, що змістовне дозвілля юних користувачів бібліотек і читання їхніх дітей на першій сходинці дозвіллевих практик.

Читацькі уподобання юних респондентів за аналізом відповідей анкетного запитання «Що Ви любите читати?».

Таблиця № 4

Розподіл опитаних за читацькими уподобаннями

Що люблять читати діти?	Кількість відповідей (відсоток до загальної кількості опитаних)		
	Школярі	Батьки	Бібліотекарі
Періодичні видання	17%	23%	34%
Художню класичну літературу	19%	25%	22%
Художню сучасну літературу	43%	50%	76%
Детективи	30%	24%	32%
Фантастику	55%	30%	46%
Жахастики	15%	20%	32%
Науково-популярну та пізнавальну літературу	20%	35%	30%
Комікси	17%	13%	18%
Довідкову	6%	13%	17%
Інше	1%	13%	0,2%

Не відповіли	–	–	
Всього опитаних	100%	100%	100%

(Кількість відповідей у сумі може давати більшу цифру, ніж кількість анкет, оскільки респонденти мали можливість вибрати не один варіант відповіді, однак відсоток враховано до кількості анкет).

Читацькі уподобання дітей досить різноманітні, але твори в жанрі фантастики на першому місці у 55% респондентів; друге місце посідає сучасна художня література (43%); третє займають детективи (30%); науково-популярна та пізнавальна література посіла четверте місце (20%); в п'ятірку входить класична художня література (19%); періодичні видання та комікси набрали по 17%, розділивши шосте місце; жахастики також у пріоритеті читання сучасних дітей, їх обрало 15% респондентів; довідкову любляють 6% дітей. Один відсоток назвали свої індивідуальні уподобання: казки, пригоди, загадки, кросворди, поезію та ін. (див. табл. 4).

Батьки також цікавляться читацькими уподобаннями своїх дітей, і на думку більшості батьків, їхні діти люблять читати сучасну українську художню книгу, 50% респондентів у цьому переконана, на другому місці в читанні дітей займає науково-популярна література (35%); люблять читати фантастику – 30%; художню класичну літературу – 25%; детективним жанром захоплюються діти у 24% батьків; періодичні видання читають – 23%; жахастики любляють діти у 20% батьків; комікси – 13%; довідкову літературу – 13%. Традиційно популярною залишається інша література – казки, дитячі вірші, книжки комедійного, пригодницького жанрів, про це повідомили 13% батьків.

За спостереженням бібліотекарів сучасні діти читають у більшості художню сучасну літературу (76% респондентів це підтверджують); фантастику – 46%; періодичні видання читають – 34%; детективи та жахастики (по 32%); науково-популярну та пізнавальну – 30%; художню класичну літературу – 22%; комікси популярні на думку 18%, а довідкова – 17% бібліотекарів.

Мовну компетентність дітей у процесі читання дозволяють визначити відповіді на анкетне запитання «Якою мовою Ви переважно читаете?»:

- українською – 49%;
- російською – 9%;
- і українською, і російською (не має значення) – 41%;
- 4% із них відмітили, що читають книги іншими іноземними мовами: англійською, німецькою, польською.

Звертаємо увагу, що 57% респондентів з Одеської області зазначили, що вони вільно читають як російською, так і українською, тільки російською – 31%, українською – 12%. Звичайно, відсоток дітей у цій області, що читають виключно російською, великий, але те, що для 57% дітей мовне питання при читанні гарної книжки не має значення це вже значне досягнення.

Більшість батьків (50%) стверджують також, що їхні діти при читанні обирають українську мову. А те, що з легкістю читають обома мовами засвідчили 39% батьків. 11% дітей читають книжки виключно російською мовою. Крім того, 5% повідомили, що їхні діти вільно читають англійською та іншими іноземними мовами.

Читацька компетентність дітей проявляється і у виборі формату читання. За даними анкетування традиційна паперова книжка залишається лідером при виборі формату читання (63%) і тільки 3% процес читання здійснюють на сучасних гаджетах у електронному вигляді. Третина опитаних в читацькій діяльності поєднує ці два види носіїв інформації.

Це підтверджують і відповіді респондентів-батьків. 65% батьків переконливо відповіли, що їхні діти надають перевагу традиційній книзі (друкованим паперовим примірникам). Те, що діти поєднують у процесі свого читання традиційну книгу та електронну підтвердила також третина батьків (31%). Надають перевагу електронній книзі діти у 4% респондентів. Мама шестирічної дитини (вікова категорія мами 25-36 р.) на це запитання до своєї відповіді залишила коментар: «Намагаємось менше псувати очі. Плюс сама друкована книга – явище особливе, хоча іноді електронний варіант може бути зручним для дорослої людини».

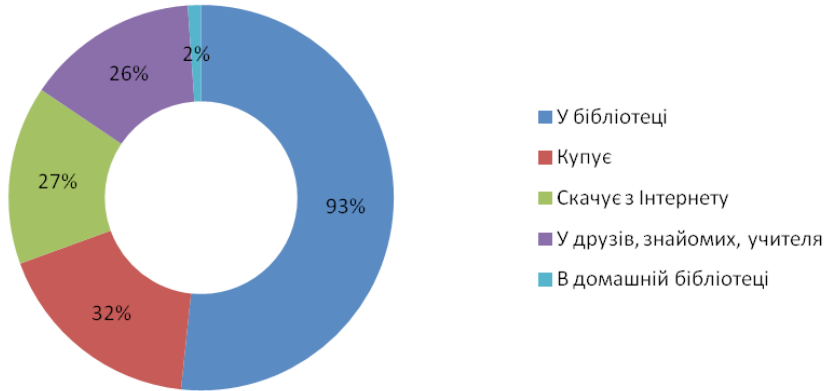
На думку більшості бібліотекарів (59%), сучасні діти поєднують у своїй читацькій діяльності два види книжок – паперову та електронну. 41% опитаних вважають, що діти віддають перевагу традиційному друкованому виданню.

Отже, традиційна паперова книга впевнено утримує свою нішу в читацьких практиках дітей. Що ще раз підтверджує про необхідність збільшення випуску звичайних традиційних книжок.

Слід звернути увагу на відповіді дітей на запитання «Де Ви берете книги для читання?», адже майже всі відповіли – у бібліотеці (93%). Крім того, книги, на які бібліотека не задовольняє їхній попит, одна третина купує (32%), інша – скачує з Інтернету (27%), у друзів, знайомих, учителя беруть 26% і тільки 2% задовольняють свої читацькі потреби домашньою бібліотекою (див. діаграму № 2).

Діаграма № 2

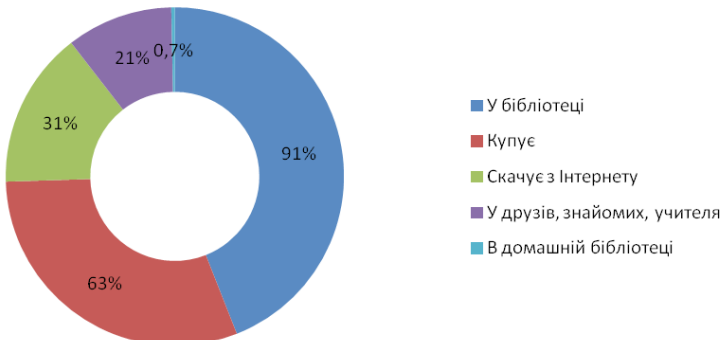
Дитина бере книги

Батьки підтвердили (91%), що їхні діти в основному беруть книги для читання у бібліотеці, відповідаючи на запитання «Де бере книги Ваша дитина для читання?». Крім того, 63% батьків купує книги, скачує з Інтернету (31%), беруть у друзів, знайомих, учителя (21%) і тільки 0,7% респондентів вказують на те, що діти задовольняють свої читацькі потреби домашньою бібліотекою (див. діаграму № 3).

Діаграма № 3

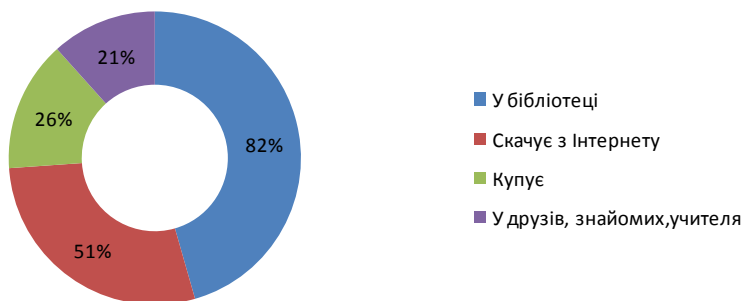
Дитина бере книги (відповіді батьків)

Більшість бібліотекарів (82%) теж стверджують, що частіше всього діти беруть книгу для читання в бібліотеці. Але у них є вибір, тож на думку 51% експертів-бібліотекарів, «скачують» з Інтернету, 26% стверджують, що купують, 21% – беруть у друзів, знайомих (див. діаграму № 4).

Діаграма № 4

Дитина бере книги (відповіді бібліотекарів)

Оскільки анкетування проводилось у стінах бібліотек, то респонденти-діти уже є користувачами бібліотеки і 97% це підтвердили. Причому 83% із них зазначили, що вони користуються послугами дитячої бібліотеки, а також відвідують шкільну (44%), крім того респонденти читають у публічних дорослих бібліотеках (18%). І як показали відповіді на попередні запитання, роблять це з досить високою інтенсивністю. В тому що взагалі не читає, зізналося 0,2% опитаних дітей, а не відвідують бібліотеки – 3%.

Батьки теж стверджують (88%), що більше всього діти відвідують бібліотеки для дітей. 31% респондентів свідчать, що діти користуються послугами шкільних бібліотек; 24% батьків вказують на те, що діти відвідують публічні бібліотеки для дорослих. Відповідей про повну відсутність потреби дітей респондентів у бібліотечних послугах не зафіксовано. Наводимо коментар мами шестирічної дівчинки, який вона залишила на полях анкети: «Дякуємо вашій бібліотеці, нам дуже вона подобається (Центральна бібліотека ім. Т.Г. Шевченка м. Києва)! І працівники, і приміщення (напевно, не скрізь такі є), і книги дуже цікаві, є нові видання. Дякую, що ви є! Дуже гарна бібліотека!».

Методикою дослідження передбачалася така ситуація, що буде певна кількість дітей, що не користуються бібліотеками, тому для цих респондентів було передбачене таке запитання: «Якщо Ви не користуєтеся бібліотекою, то з яких причин?». Аналіз відповідей показав, що на нього відповідали і ті респонденти, які читають «інколи», і шукають на це виправдання. Тож основна причина не відвідування бібліотеки — відсутність вільного часу (16%), а друге місце визначили сучасні технологічні можливості «все потрібне читаю в Інтернеті» – 8%. Значна кількість респондентів (7%) похвалилися наявністю домашніх бібліотек. Беруть книги у знайомих – 6%. «Бібліотека розміщена в незручному місці», «не задовольняє фонд бібліотеки», «не користуються послугами бібліотеки» — 3%, крім того, 0,2% відзначили, що в їхньому населеному пункті взагалі немає бібліотеки.

У нечисленних випадках, коли респонденти-батьки знають, що їхні діти не так часто користуються послугами бібліотеки, як хотілось би, запевняють – діти просто не мають вільного часу (28% відповідей від загальної кількості); у населеному пункті взагалі немає бібліотеки (або батьки не знають про її наявність) (26%); дитині достатньо для задоволення потреби у читанні книжок із домашньої бібліотеки (14%) або всю необхідну літературу для читання вона знаходить в Інтернеті (14%); тому що фонд бібліотеки не задовольняє потреби дитини (8%). Ще до причин нечастого відвідування бібліотеки респонденти віднесли те, що їхні діти беруть книжки у знайомих (2%) або взагалі не мають потреби в читанні (2%).

Бібліотекарі причини нечастого відвідування бібліотек розподілили так:

- все потрібне читає в Інтернеті – 57%;
- не має вільного часу – 47%;
- не задовольняє фонд бібліотеки – 38%;
- достатньо домашньої бібліотеки – 9%;
- зникла потреба в послугах бібліотеки у зв'язку із закінченням навчання – 7%;
- немає потреби в читанні – 6%;
- беруть книги у знайомих – 5%;
- бібліотека розміщена в незручному місці – 4%.

Чи допомагає використання можливостей Інтернету розвитку читальних компетентностей дітей? За даними респондентів Інтернетом користується 97% дітей і тільки 3% не мають такої можливості. Це діти

в основному з сільської місцевості. Щодо підтвердження користування дітьми Інтернетом, то 93% батьків дали стверджувальну відповідь «так, користуються». З отриманих відповідей тільки 7% були негативні. Діти респондентів не користуються Інтернетом із різних причин, основні з яких – відсутність комп’ютера у сім’ї.

Можливості Інтернету респонденти-діти використовують відповідно до своїх потреб, але на першому місці «для навчання» – 67% і звичайно одна із сучасних форм спілкування (53%) на другому місці, третю сходинку використання Інтернету займає «перегляд сторінок у соцмережах» (49%), про читання онлайн заявили 26% респондентів, а 17% відзначили про щоденний перегляд новин. 2% респондентів зізналися, що для них можливість Інтернету це онлайн-ігри, перегляд відео з Youtub, просто марнування часу.

Відповіді батьків на запитання щодо цільового використання дітьми всесвітнього павутиння показали, що частіше всього діти шукають інформацію для навчання та написання рефератів – про це свідчать 34% відповідей. Значно менше користуються Інтернетом для спілкування (24% – Skype, електронна пошта, чати, блоги тощо) та перегляду сторінок у соціальних мережах (18%). Читають книжки онлайн діти у 13% відповідей респондентів; за комп’ютерними іграми, переглядом відеофільмів (мультфільмів) бачать своїх дітей респонденти у 6% та переглядом новин у 5% відповідей.

Отже, можливості Інтернету використовуються дітьми для потреб основного виду діяльності – навчання. А навчання і читання взаємопов’язані. Тож, і професійні експерти, бібліотекарі, не випадково дали стверджувальну відповідь (65%) щодо того чи сприяє мережа Інтернет поширенню читання серед дітей. Але 33% експертів бібліотечних спеціалістів категорична – ні.

Хто ж має найбільший вплив на формування дитячої звички читати?

Таблиця 5

Розподіл опитаних стосовно питання, хто відіграє вирішальну роль у прищепленні звички читати?

На Вашу думку, хто відіграє вирішальну роль у прищепленні звички читати?	Кількість відповідей (відсоток до загальної кількості опитаних)		
	школярі	батьки	бібліотекарі
Сім’я	61%	77%	81%
Школа	48%	40%	53%

Бібліотека	54%	46%	53%
Друзі	19%	11%	7%
Ваш варіант відповіді	3%	3%	3%
Не відповідали	1%	–	–
Всього опитаних	100%	100%	100%

(Кількість відповідей у сумі може давати більшу цифру, ніж кількість анкет, оскільки респонденти мали можливість вибрати не один варіант відповіді, однак відсоток вираховано до кількості анкет).

Отже, на думку 61% дітей, вирішальну роль у прищепленні звички читати безумовно відіграє сім'я (мама, тато). Крім того, 54% переконанні, що це бібліотека, а 48% не відкидають і школу. 19% покладаються на своїх друзів і саме їм завдячують своїй звичці читати. І тільки 2% респондентів впевнені в своєму самостійному виборі читати книги («власна зацікавленість», «людина сама вирішує читати чи не читати», «самостійно», «я сама», «зміна світогляду» і т.п.).

Те, що тільки у колі родини у дитини зможе з'явитися та закріпитися звичка читати переконана і більшість батьків, цей варіант відповідей вибрало 77% батьків. У тому, що базові основи звички читати закладає у дитині бібліотека, адже тут працюють люди зі спеціалізованою освітою, переконані 46%; вважають школу відповідальною за формування у дитини звички читати 40%; звичку читати формує коло друзів 11%. Про те, що суспільна думка може вплинути на формування у дитини спочатку зацікавленості, а потім стійкої звички читати, вказують 3% відповідей респондентів.

Більшість респондентів-бібліотекарів (81%) також вважають, що сім'я відіграє вирішальну роль у цьому процесі. Дієвий вплив на формування у дітей звички читати мають бібліотека та школа, в цьому переконані 53% бібліотекарів. Допомогу читаючих друзів та позитивну суспільну думку оцінили відповідно 7% і 3% респондентів.

Співпраця сім'ї, школи, бібліотеки, особиста зацікавленість дитини, державні програми підтримки читання та сучасної української книги — увесь комплекс засобів впливу має бути задіяний для того, щоб у дитини не тільки з'явилася потреба у читанні, а й перетворилася на корисну звичку. Такі коментарі лишали респонденти-бібліотекарі у анке-

тах (3%). І це дійсно так, адже однозначних відповідей, що дійсно або тільки батьки, або тільки школа чи тільки бібліотека повинні прищеплювати дитині звичку читати не має. Майже всі респонденти вибрали по кілька варіантів відповідей.

Бібліотека у цьому тандемі виступає тим майданчиком на якому і об'єднують свої зусилля у промоції читання читач, батьки, школа.

Маючи багаторічний професійний досвід, ведучи пошук інноваційних форм роботи з книгою, респонденти-бібліотекарі мають свою чітку думку щодо найбільш ефективних форм популяризації видань у бібліотеці та залучення дитини до читання. Враховуючи, що 80% інформації людина сприймає за допомогою зору, професіонали знають, що живе спостереження, тобто наочне сприйняття, є початком усякого пізнання. Наочність дозволяє підвищити якість навчання, результативність освоєння матеріалу. Тому найчастіше респонденти-бібліотекарі писали про різновиди цієї форми популяризації: книжкові виставки, виставки-презентації творів, бібліотечно-інформаційні огляди біля книжкової виставки, перегляди буктрейлерів, електронні презентації тощо. Поєднання різних форм популяризації літератури вважається респондентами дуже ефективним: книжкові виставки та масові театралізовані заходи, презентації книг та голосні читання або обговорення прочитаного тощо. Активне долучення користувачів, а ще краще – разом з їхніми батьками – до сумісного спілкування на базі бібліотеки дає добрі результати – години спілкування, сімейні читання, «День нової книги», «Тиждень дитячої книги», бібліотерапевтичні години, години інформації, голосні читання, гуртки та клуби за інтересами, театральні постановки, виставки дитячих малюнків тощо. Бібліоінформування на web-сайті бібліотеки, блоги та сторінки у соціальних мережах покликані привертати увагу користувачів до бібліотечних новинок, заходів та книжкових надходжень.

У трансформаційних процесах, що відбуваються нині в бібліотечній сфері України, важливо зберегти і показати потенціал спеціалізованих бібліотек для дітей у формуванні нової, думаючої, освіченої нації. Тож, експертам-бібліотекарям були запропоновані запитання, які показали реальне оцінювання діяльності бібліотек із промоції читання та стратегічне бачення щодо перспектив їхнього розвитку.

Таблиця 6

Сильні та слабкі сторони діяльності бібліотек

№ з/п	У чому Ви бачите сильні та слабкі сторони бібліотеки сьогодні?	Сильні сторони		Слабкі сторони		Усього відповідей
		К-ть	Відсоток	К-ть	Відсоток	
1	В інформаційних ресурсах бібліотеки	121	63%	73	37%	194
2	У науково-бібліографічній діяльності	94	48%	102	52%	196
3	У культурі обслуговування читачів	128	66%	66	34%	194
4	У повному задоволенні запитів користувачів	92	49%	95	51%	187
5	В оперативності надання інформації	137	71%	56	29%	193
6	В обсязі наданих послуг для користувачів	104	59%	73	41%	177
7	У комфортності умов роботи бібліотеки	158	79%	41	21%	199
8	У масовій роботі	157	80%	38	19%	195
9	У технічному оснащенні бібліотеки	77	42%	107	58%	184
10	У роботі з людьми з обмеженими можливостями	79	44%	100	56%	179
11	У роботі з дітьми	149	81%	35	19%	184
12	У роботі з батьками	131	69%	59	31%	190
13	У роботі з національними меншинами	66	36%	116	64%	182
14	У співпраці з органами влади, громадою	107	60%	70	40%	177
15	У формуванні високопрофесійного колективу	130	72%	50	28%	180
16	Інше: відсутність фінансування для штрихкодуювання, комп'ютеризованих робочих місць, зручний режим роботи	1	0,03%	-	-	1
17	Усього відповідей:					2598

(Кількість відповідей у сумі може давати більшу цифру, ніж кількість анкет, оскільки респонденти мали можливість вибрати не один варіант відповіді, відсоток враховано до кількості відповідей).

Перспективи розвитку бібліотек бібліотекарі в першу чергу пов'язують із наявністю доступу до Інтернету (20% відповідей), із забезпеченням комфортного дозвілля та спілкування (19%), з універсальністю фондів бібліотек (17%), у взаємодії з громадою (12%), у створенні електронної бібліотеки (12%), у підвищенні кваліфікації бібліотечних працівників (11%). Обираючи інший варіант відповідей (1%), респонденти залишали у анкетах свої коментарі. За їхніми словами, перспективи бібліотек безпосередньо пов'язані з модернізацією бібліотеки для дітей як державної культурно-просвітницької установи, створенням комфортних умов для обслуговування читачів, покращенням матеріальної бази бібліотек та фондів зберігання.

Активність дитячого читання простежується у відповідях респондентів щодо кількості прочитаних книг за останнє півріччя. На нього відповіли майже всі респонденти-діти (97%) і тільки 3% не змогли згадати скільки ж книжок вони прочитали за останні півроку. В кількості від 3 до 10 прочитаних книг вказали 53% респондентів, 11-15 книг назвали 12% , а від 16 до 25 книг прочитали 25%, 26 і більше книг (до 50) прочитали 10%. Звичайно відповіді суб'єктивні, але вони показали проблему – системності читання дітей. В більшості дітей читання епізодичне. А 3% взагалі лишилися за межами процесу читання.

Вплив прочитаної книги на емоційний стан дитини, її виховання дали відповіді на анкетне запитання «Яка книга, прочитана за останній час, справила на Вас найбільше враження?». Адже, 97% респондентів назвали ті книги, які після прочитання вплинули на їхній емоційний стан і залишили незабутнє враження. Всього респондентами-дітьми було названо 974 книги. І хоч 3% не змогли пригадати таких книжок, але деякі діти називали по 2-3 книги. Тож, список вражаючих книжок очолюють твори сучасних українських та зарубіжних авторів.

Таблиця 7

10 топ-книг, прочитаних за останні півроку респондентами-дітьми, і які справили найбільше враження

Ранг	Автор	Назва
1	Роулінг Дж.	Гаррі Поттер
2	Нестайко В.	Тореадори із Васюківки

3	Ягелло Й.	Кава з кардамоном
4	Ягелло Й.	Шоколад із чилі
5	Павленко М.	Русалонька із 7-В
6	Роздобудько І.	Арсен
7	Портер Е.	Поліанна
8	Рутківський В.	Джури
9	Дяченки М. і С.	Ритуал
10	Йорт В.	Йорган+Анна=любов

Не залишають байдужими дітей твори письменників Ріордан Р. («39 ключів»), Есаулова О. («Таємниця Великого Сканера», «Канікули для Інформи»), Дерманського О. («Бигимоти – не медведі»), Гридїна С. («Федько у пошуках чупакабри», «Федько у віртуальному світі»), Гутовської-Адамчик М. («Дівчата з 13-ї вулиці»), Вільмонт К. («Секрет салона краси»), Малик Г. («Злочинці з паралельного світу»), Стронга Дж. («Ракета на чотирьох лапах»), Монтгомері Л.М. «Енн із Ейвонлі», «Енн із Інглсайду» та ін.), Воронини Л. («Таємниче товариство боягузів», «Гриць-Мамай переможець лускатого монстра» та ін.), Кокотюхи А. («Клуб боягузів», «Таємниця козацького скарбу», «Мисливці за привидами» та ін.) та ряд інших.

На жаль, майже четверть (24%) бібліотекарів недостатньо обізнані з сучасними тенденціями розвитку літератури для дітей. 58% із них вказують основну причину незнання «до бібліотеки не надходять літературні новинки». 24% відповіли, що у професійній пресі мало публікацій даної тематики.

Отже, проведений аналіз щодо розвитку читацьких компетентностей дітей і вплив книги та бібліотек для дітей на їхнє формування дає нам можливість зробити такі висновки:

- читання для дітей є важливою сферою їхньої життєдіяльності, джерелом отримання нових знань та одним із важливих засобів самовдосконалення і розвитку;
- читання книг посідає перше місце в системі культурних цінностей дітей і на сьогодні є найбільш поширеним способом проведення вільного часу (73%);
- опитані показали свою читацьку компетентність інтенсивністю свого читання. Так, 29% респондентів-дітей стверджують, що книжки

вони читають кожного дня, декілька разів на тиждень – 42%, раз на тиждень – 10%, за необхідністю і бажанням (читаю коли задає вчитель, коли є час, під настрій, під час підготовки до атестації і т.п.) – 8%, інколи читають – 15%; вважають, що читання не завжди виправдана трата часу – 3%;

- більшість опитаних за останні півроку прочитали від 3 до 10 (53%), 11-15 книг назвали 12% , а від 16 до 25 книг прочитали 25%, 26 і більше книг (до 50) прочитали 10%, взагалі не вказали кількості книжок – 3%;
- найбільшим попитом користується література фантастичного жанру (55%) та сучасна художня література (43%), а потім уже детективи, науково-популярна та пізнавальна література, комікси, періодичні видання, жагастики;
- лідерами дитячого читання є книги: Роулінг Дж. «Гаррі Поттер», Нестайко В. «Тореадори із Васюківки», Ягелло Й. «Кава з кардамомом», «Шоколад із чилі», Павленко М. «Русалонька із 7-В», Роздобудько І. «Арсен», Портер Е. «Поліанна» та ін.;
- найбільш читаною є сучасна українська та зарубіжна дитяча література;
- більшість дітей читає книги українською мовою (49%), українською і російською (не має значення) – 41%;
- бібліотека залишається основним джерелом отримання літератури для переважної більшості дітей (93%). Причому діти користуються послугами одразу кількох бібліотек. 83% із них зазначили, що вони користуються послугами дитячої бібліотеки, а також відвідують шкільну (44%), крім того читають у публічних дорослих бібліотеках (18%), не відвідують бібліотеки 3% дітей;
- основна причина не відвідування бібліотек: бібліотека розміщена в незручному місці, не задовольняє фонд бібліотеки (3% респондентів), крім того, деякі респонденти-діти відзначили, що в їхньому населеному пункті взагалі немає бібліотеки (0,2%);
- тенденції до зменшення кількості користувачів бібліотек для дітей не спостерігається. На думку опитаних бібліотекарів, основна причина не частого відвідування бібліотек пов'язана насамперед із використанням дітьми можливостей Інтернету (57%), відсутністю вільного часу – 47% та неможливістю бібліотек задовольняти читацькі потреби через неякісні та застарілі фонди (38%), які за

-
- відсутності фінансування не оновлюються, не поповнюються і не відповідають жодним нормам розвитку бібліотечних фондів;
- в читацьких практиках дітей переважає традиційна паперова книга. При виборі формату читання 63% респондентів-дітей надали перевагу традиційній книзі, 65% батьків теж це підтвердили;
 - паперова дитяча книжка залишається актуальною і попит на неї є. Третина опитаних (32%) задовольняють свій читацький попит, купуючи книги. На цьому наголошують 63% батьків. Видання паперових книжок для дітей потребує розширення репертуару та збільшення тиражів;
 - книгу в електронному варіанті читають тільки 3% дітей, хоча третина опитаних поєднує ці два види носіїв інформації.
 - Інтернетом користуються 97% дітей і тільки 3% не мають такої можливості. Не користуються Інтернетом із різних причин, але основні з них – відсутність комп'ютера у сім'ї, проживання в сільській місцевості;
 - найчастіше Інтернет використовують діти для навчання у школі (67%), спілкування (53%), перегляду новин та сторінок у соціальних мережах (49%). Лише для читання Інтернет використовує 26% опитаних;
 - більшість опитаних вважають, що вирішальна роль у формуванні звички читати належить сім'ї, але при цьому чверть опитаних довіряє фахівцям державних установ – бібліотекам, школі;
 - чверть опитаних бібліотечних фахівців недостатньо обізнана з сучасним літературним процесом. Основні причини – не надходження нової літератури до бібліотеки (58%), у професійній пресі недостатньо публікацій даної тематики (24%);
 - всі бібліотекарі досить об'єктивно оцінили сильні та слабкі сторони роботи бібліотеки, що вказує на професійну обізнаність організації роботи бібліотеки;
 - бібліотекарі не пов'язують реалії сьогодення (реформування адміністративно-територіального устрою) з перспективою розвитку бібліотек в майбутньому;
 - вся робота бібліотечних працівників дитячих бібліотек спрямована на популяризацію книг та заохочення дітей до читання. Поряд із традиційними формами наочної реклами наявних у бібліотеці видань, бібліотекарі в рамках програм читання обласного, районного

значення організують масові театралізовані заходи, флешмоби, квести, конкурси і т.д.;

- сподівання на більш широке мислення бібліотечних фахівців щодо перспектив розвитку бібліотек для дітей та дитячого читання в умовах адміністративного реформування країни не виправдались. Значна частина бібліотечних фахівців утрималась від відповідей на запитання, де потрібно продумати, проаналізувати ситуацію, проявити креативність мислення.

З урахуванням отриманих результатів дослідження можна надати такі пропозиції:

- враховуючи те, що бібліотека для дітей залишається основним джерелом отримання книг для читання і є одним із чинників у прищепленні дитині звички читати, необхідно зберегти і показати потенціал спеціалізованих бібліотек для дітей у формуванні нової думаючої, освіченої нації, залучаючи громадськість (батьків, громадські організації);
- активізувати роботу бібліотек із популяризації родинного читання, читацьких династій, звітності перед батьками та розробити поради психолога для батьків;
- оскільки попит на сучасну дитячу літературу зростає, необхідно оновити бібліотечні фонди згідно світових стандартів ІФЛА, а також створити комфортні умови для швидкого та якісного обслуговування користувачів, співпрацюючи з владою, громадськістю, залучаючи спонсорів, активізуючи грантову діяльність самих фахівців;
- для заохочення дітей до читання необхідно скоординувати зусилля освітніх, книговидавничих та громадських організацій, преси та телебачення. Ця проблема має розглядатися на державному рівні з розробкою нової Концепції державної програми популяризації читання в країні;
- бібліотечним фахівцям мобілізувати свій професіоналізм і спрямувати на впровадження інноваційних форм залучення дітей до системного читання, розвитку їхніх читацьких компетентностей з урахуванням вікових особливостей розвитку дитини. Широко рекламувати свою діяльність у ЗМІ, соціальних мережах;
- читацькі смаки у дитячому віці тільки формуються і тут зусилля бібліотекарів та книговидавців повинні орієнтуватися на вищий

рівень розвитку читацьких практик дітей та формування хороших літературних смаків.

Дослідженням проведено черговий зріз ситуації читання дітей в умовах реформування українського суспільства та адміністративно-територіального устрою країни, що дозволило виявити загальну картину їхніх читацьких компетентностей та практик. А також виконано завдання – показати в цьому процесі роль спеціалізованих бібліотек для дітей, що допоможе моделювати державну систему реформування бібліотечної галузі в країні.

КНИГА. БІБЛІОТЕКА. ЧИТАЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ
Результати соціологічного дослідження.
Соціологічний бюлетень. Випуск 30

Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко.
Науковий редактор Т.М. Турбаніст.
Укладач О.Б. Петренко.
Літературний редактор В.В. Зеленська.
Комп'ютерна верстка Н.В. Ярчак.
Підписано до друку 29.12.2017 р.
Зам. № 24. Наклад 35 прим.

Видавець та виготовлювач
НБУ для дітей
вул. Януша Корчака (Баумана), 60,
м. Київ, 03190
Тел/факс.: 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91
<http://www.chl.kiev.ua>
mail: library@chl.kiev.ua

Видавець та виготовлювач
НБУ для дітей
вул. Януша Корчака, 60,
м. Київ, 03190
Тел/факс. 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91
<http://www.chl.kiev.ua>
mail: library@chl.kiev.ua